

Cengiz Tomar

cengiztomar@hotmail.com

Ortadoğu'da Türkiye ve Birleşik Arap Emirlikleri Rekabeti

LİBYA MESELESİNDE BAE'NİN TÜRKİYE'NİN BÖLGEYE MÜDAHALESİNİ KINAYAN AÇIKLAMASINA KARŞI DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'MIZIN ADI GEÇEN ÜLKEYİ HADDİNİ BİLMEME DAVET ETMESİ İKİ ÜLKE ARASINDAKİ GERİLİMİ İYİCE TIRMANDIRDI. SON GÜNLERDE BAE'NİN DOĞU AKDENİZ'DE TANSİYONUN YÜKSELMESİNE NEDEN OLAN GELİŞMELERDE YUNANİSTAN'IN YANINDA SAF TUTMASI GERGİNLİĞİ ZİRVEYE ÇIKARDI.

Tarih boyunca uzun yıllar iklim şartlarının zorluğu sebebiyle sadece bedevi kabilelerin yaşadığı ve ilk döneminden itibaren İslam hakimiyeti altına giren günümüzde Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) de içerisinde bulunduğu Körfez bölgesi, 16'ncı yüzyılda Portekizlilerin işgal tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştı. Körfez kıyılarına çıkan Portekizliler buraya çeşitli kaleler yapmışlardı. Bu tehlike karşısında bölge ile ilgilenmeye başlayan Osmanlılar, Körfez'in karşı kıyısı Basra ile Lahsa'yı da hakimiyeti altına alınca BAE'nin bulunduğu topraklar Osmanlı idaresi altına girmişti. Ancak Osmanlıların İstanbul'a çok uzak olan bu bölgedeki kabileler üzerindeki hakimiyeti özellikle 19'uncu yüzyılda İngilizler karşısında zayıfladı. 19'uncu yüzyıl başlarında Basra'da faaliyet gösteren Doğu Hindistan Şirketi'nin gemilerine yapılan saldırıları bahane eden İngiltere, bölgede hakimiyet kurmaya başladı. İngiltere'nin bölgede bulunan emirlikler ile korsanlığa karşı bir anlaşma yapmasının ardından "Ateşkes Sahili" veya "Anlaşmalı Emirlikler" olarak anılmaya başlanan bölgede Osmanlılar, nüfuzlarını devam ettirme çabasında oldular ve bu

anlaşmayı tanımadılar. Ancak 1914 Osmanlı-İngiliz Anlaşmasıyla bölgede İngiliz nüfuzu resmen kabul edildi. 1971'de kurulan Birleşik Arap Emirlikleri, aslında İngilizlerin 19'uncu yüzyıl başlarından beri bölgede kurdukları nüfuzun bir sonucu oldu. İngiltere bu nüfuzunu 1950'lerde "Uman Sahili Askerleri" adıyla kurduğu bir ordu ve "Anlaşmalı Emirlikler Konseyi" adlı bir yönetim birimiyle devam ettirdi.

20'nci yüzyılın ikinci yarısında ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki "Soğuk Savaş", Arap milliyetçiliği ve bölgede çeşitli Arap devletlerinin kurulmasının getirdiği bölgesel etkiler İngiliz nüfuzunu 1960'lar boyunca zayıflatmış ve nihayet 1971'de Birleşik Arap Emirlikleri'nin federal bir devlet olarak kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

Bugünkü durumun aksine Birleşik Arap Emirlikleri'ni oluşturan emirlikler 1960'lara kadar oldukça fakir olup en önemli gelir kaynakları balık ve inci avcılığıydı. Ancak 1960'lardan itibaren petrol ihracının başlaması Birleşik Arap Emirlikleri'ni çok farklı bir konuma getirdi. Ülkenin fakir olduğu 1960'larda eğitim-öğretim hayatı, Körfez ülkelerinin çoğunda olduğu gibi, Cemal Abdünnasır'ın

kendilerine karşı tutumu nedeniyle, bölgeye gelen Müslüman Kardeşler taraftarı öğretmenlerin elindeydi. Ancak ülke zenginleştikçe Müslüman Kardeşler'e karşı tutum da değişti.

Birleşik Arap Emirlikleri'ni oluşturan emirliklerin en büyük petrol üreticisi Abu Dabi'dir ve onu takip eden Dubai ayrıca uluslararası ticaret açısından önemli bir noktadadır. Dolayısıyla "parayı veren düdüğü çalar" şeklindeki özdeyişe uygun olarak ülkenin yönetiminde de Abu Dabi (Nehyan ailesi) ve Dubai (el-Mektum ailesi) emirleri öne çıkmaktadır.

BAE'nin Türkiye Karşıtlığı

Sınır anlaşmazlıklarında karşılıklı görüşmelere dayalı uzlaşmacı bir tutuma sahip olan BAE'nin ilk kurucusu ve emiri Şeyh Zayid b. Sultan Al Nehyan nispeten liberal bir kişiliğe sahipti ve diğer dinlere karşı toleranslı tutumuyla tanınan bir siyasi liderdi. Fakir İslam devletlerine yaptığı yardımlar ve ülkesinde inşa ettirdiği hayır kuruluşlarıyla meşhur olmuştu. Yönetiminde BAE, Körfez ülkeleri arasında kadın hakları ve diğer dinlere tolerans açılarından en iyi durumda olanıydı. Türkiye ile de hep iyi ilişkiler kurmaya niyetliydi.

Güney sınırimıza 3 bin kilometre uzaklıkta bulunan, 10 milyonluk nüfusunun ancak bir milyonu BAE vatandaşı olan bir ülkenin, nüfusu 80 milyonu aşan Türkiye ile nasıl bir sorunu olabilirdi? Cevabı tahmin etmek güç değil, zira Türkiye'nin 2011'de başlayan Arap Baharı sürecine ilham kaynağı olması ve bölge halklarının demokratik taleplerini desteklemesinin ardından BAE tam anlamıyla politik duruşunu Türkiye karşılığı ekseninde kurguladı.

Libya meselesinde nisan sonlarında BAE'nin Türkiye'nin bölgeye müdahalesini kınayan açıklamasına karşı Dışişleri Bakanlığı'mızın adı geçen ülkeyi haddini bilmeye davet etmesi iki ülke arasındaki gerilimi iyice tırmandırdı. Son günlerde BAE'nin Doğu Akdeniz'de tansiyonun yükselmesine neden olan gelişmelerde Yunanistan'ın yanında saf tutması iki ülke arasındaki gerginliği zirveye çıkardı. Öte yandan "Yüzyılın Antlaşması" çerçevesinde BAE'nin İsrail ile ilişkilerinde normalleşme sürecini başlatmasına da en sert tepki yine Türkiye'den geldi. Peki Suriye, Irak, Libya ve Doğu Akdeniz gibi önemli konularda BAE'nin bu denli aktif bir muhalefet sergilemesinin nedeni nedir, bu tepki salt dış politik çıkarları koruma çabasının bir sonucu olabilir mi? Ya da bu müfrit muhalefetin tarihi ve psikolojik başka nedenleri de olabilir mi?

Yukarıda işaret ettik; Türkiye Arap Baharı sürecinde bölgedeki özgürlükçü-demokratik halk hareketlerini açıkça desteklemişti. Bu da demokratik süreçler işleildiğinde, Mısır'da Muhammed Mursi'nin seçilmesi gibi, Arap toplumlarında en örgütlü sosyopolitik yapılar olan Müslüman Kardeşler ve benzeri grupların desteklediği siyasetçilerin zaferi anlamına geliyordu. Arap yönetimleri özellikle de Körfez monarşileri ile Batılı müttefikleri iki unsuru daima varoluşsal düzlemde değerlendirmişlerdir. Bunlardan ilki Müslüman Kardeşler iktidarı, diğeri de İran'ın Şii nüfuzunun bölgede yayılması tehlikesidir.

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron ve BAE Devlet Başkanı Muhammed bin Zayid el-Nahyan, ülkelerinin Doğu Akdeniz'e kıyısı olmamasına rağmen Yunanistan'ı destekleyerek bölgede söz sahibi olmaya çalışıyor.

İşte bu nedenlerden ötürü Körfez'de Suudi Arabistan'la birlikte liderlik rolü üstlenmek isteyen BAE ile Türkiye'nin ilişkileri giderek gerginleşmektedir. Tabi bölgedeki tüm gelişmelerin seyrettiği koridorun kontrolü ve Körfez yönetimleri üzerinde ABD'nin siyasi nüfuzunu da göz ardı etmemek gerekir.

Çakışma Noktaları

2013'ten itibaren Türkiye ile BAE bölgesel her sorunda karşı karşıya gelmiş durumdadır. Türkiye Mısır'da, Müslüman Kardeşler'in halk tarafından seçilmiş cumhurbaşkanı Mursi'yi desteklerken, BAE millet iradesini görmezden gelen Abdülfettah Sisi'nin askeri darbesinin arkasındaydı. Suriye'de Türkiye muhaliflere destek verirken BAE ise Esed rejiminin arkasında durmaktadır. Türkiye'nin Suriye'de yaptığı askeri hareketler BAE tarafından kınandı; keza İdlid'de ateşkesin bozulmasına için elinden geleni yaptı BAE. Libya'da Türkiye BM tarafından tanınan Trablus hükümetiyle anlaşmalar yapıp desteklerken, BAE darbeci Hafter'in yanında saf tuttu. Yemen ve Filistin hususunda da Türkiye ve BAE'nin politikaları uyuşmadı. 2017'de BAE'nin ABD büyükelçisi Yusuf el-Uteybe, "Türkiye ve Tayyip Erdoğan'ın BAE ve ABD için uzun vadeli bir tehdit" olduğunu ifade ederken, BAE Dışişleri Bakanı Abdullah b. Zayid işi bir asır öncesine götürerek Medine Müdafii Fahreddin Paşa'yı hırsızlıkla suçlamaya kadar vardırı. 2018'de BAE'nin önemli siyasi isimlerinden Enver Gargaş, Ankara'nın en az Tahran kadar tehlikeli olduğunu ifade ederek, Arap ülkelerini Türkiye ve İran'a karşı birleşmeye davet etti. Son günlerde Türkiye ile Yunanistan arasında Doğu Akdeniz'de yaşanan anlaşmazlıklarda da BAE Yunanistan tarafında yer almakta. Buna karşın BAE-İsrail antlaşması karşısında Türkiye, BAE ile diplomatik ilişkileri kesebileceğini ifade etti.

Türkiye ile BAE arasında gerginliği tırmandıran başlıklardan biri de 2016'da gerçekleşen 15 Temmuz darbe teşebbüsüyü. BAE'nin ABD Büyükelçisi Yusuf Uteybe, sızan e-postalarında bu teşebbüste yer almaktan duyduğu memnuniyeti ifade ediyordu. Darbe teşebbüsüne maddi destek veren Filistinli Muhammed b. Dahlan da BAE'nin adamıydı ve Türkiye'nin Dahlan'ı iade isteğine rağmen BAE buna yanaşmadı. Basında çıkan haberlere göre BAE, darbe teşebbüsü için 3 milyar dolar harcamıştı. Katar krizinde

Türkiye Mısır'da, Müslüman Kardeşler'in halk tarafından seçilmiş cumhurbaşkanı Mursi'yi desteklerken, BAE millet iradesini görmezden gelen Abdülfettah Sisi'nin askeri darbesinin arkasındaydı. Suriye'de Türkiye muhaliflere destek verirken BAE ise Esed rejiminin arkasında durmaktadır.

Darbeci Halife Hafte'e karşı protesto gösterileri düzenleyen Libya halkı Türkiye bayrağı dalgalandırıyor.

de başrolü oynayan BAE karşısında Türkiye, Katar'a tam destek vererek zor günlerinde Doha yönetiminin yanında durdu.

BAE'nin Türkiye ile her alanda ters düşen politikalarının mimarı, bazı emirlerin de isteğinin aksine Muhammed b. Zayid Al Nehyan. Ülkenin resmi devlet başkanı ağabeyi Halife'nin sağlık durumu elvermediğinden, BAE'nin savunma, eğitim, dışişleri, maliye ve kültür-sanat politikalarını kendisi belirlemekte. Diğer emirlikler 2008 krizinde finansal olarak Abu Dabi'ye bağlandıklarından yönetim tamamen Muhammed b. Zayid'in elinde. BAE'yi oluşturan yedi emirlikten Abu Dabi'nin ve Emirliklerin veliaht-prensi ve başkomutan yardımcısı, dahası BAE'nin fiili yöneticisi Muhammed b. Zayid Ortadoğu'da ismi en çok anılan devlet adamlarından biri olmakla birlikte, ortalıkta görünmekten pek hazzetmiyor. Ancak ülkesinde tipik bir Arap aşiret lideri gibi sık tertip ettiği meclislerde vatandaşlarıyla bir araya gelip dertlerini dinliyor ve babasının geleneğini devam ettiriyor. Uluslararası yayın organlarında kısaca MBZ olarak bilinen veliaht prensin kişiliğinin ve koyduğu büyük hedeflerin tezahürü olan politikaların Türkiye ile yaşanan gerginlikteki payı büyük.

Zayid'in Stratejisi

Muhammed b. Zayid müttefiki Suudi veliahdı Muhammed b. Selman'ın ülkesindeki sefeli uygulamalarının aksine, oldukça seküler bir lider ve her türlü İslami hareketi bir tehdit olarak algılamakta. Bu açıdan ABD ve Batı'nın da sempatiyle yaklaştığı bir isim. Nitekim ABD medyası tarafından sık sık "Arap dünyasının etkili lideri" olarak parlatılmaktadır.

MBZ'nin münzevi ve etkisiz politik bir figür olarak değerlendirilmesi de doğru değildir, zira Suud veliaht-prensi Muhammed b. Selman'ın yanı sıra, halihazırda Ürdün Kralı II. Abdullah ile Fas Kralı VI. Muhammed

gibi yeni nesil monarklar Muhammed b. Zayid'in yakın arkadaşları. 11 Eylül hadisesi ve bu saldırılarda BAE vatandaşlarının da aktif olarak görev yapması Muhammed b. Zayid'in rengi ve tonu ne olursa olsun her türlü İslami örgütü/oluşumu düşman olarak görmesine yol açtı. Zira O, BAE'yi Ortadoğu'nun New York'u, Hong Kong'u ya da Singapur'u haline getirmeyi düşlemekteydi. Süper güç ABD'nin 11 Eylül saldırılarındaki zafiyetini gören ve kendisi de asker olan Muhammed b. Zayid bütün stratejisini, ülkesini bu tür örgütlere karşı korumak üzere kurdu. Özellikle de Müslüman Kardeşler hareketinin şubesi olan ve 1960'lardan beri bölgeye gelen Mısırlı öğretmen ve bürokratların kurduğu İslah Hareketi'ni tasfiye etti.

Muhammed b. Zayid, BAE'yi, İslam devleti kurmak isteyen örgütlere veya devlete sızmaya çalışan İslami gruplara karşı bir antidot ya da alternatif olabilecek Singapur tarzı "örnek" bir devlete dönüştürmek istiyordu. İşte tam da bu noktada BAE'nin Türkiye ile yolunun keşişmesi kaçınılmazdı. Zira Türkiye 2000'lerde Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki AK Parti; İslam ve de özellikle Arap dünyasında yumuşak gücüyle fırtına gibi esmekteydi ve 2011'deki Arap Baharı süreçlerine ilham vermekteydi. Türkiye'nin muhafazakar demokrasisi Muhammed b. Zayid'in, petrol gelirlerinin de verdiği rahatlıkla, planladığı sosyal yönü güçlü otokrasiye karşı bir meydan okuma içeriyordu ve şayet Arap Baharı süreci Tunus'taki gibi başarılı olsaydı Muhammed b. Zayid'in siyasi hayalleri de yıkılmış olacaktı.

Muhammed b. Zayid'in İslam dünyasındaki en büyük rakibi, Arap sokağında popülaritesi hayli yüksek olan Recep Tayyip Erdoğan. Muhtemelen BAE'nin fiili liderinin Türkiye'nin mevcut hükümetine olan husumetinin en önemli sebeplerinden biri de bu.

Muhammed b. Zayid'in İslam dünyasındaki en büyük rakibi, Arap sokağında popülaritesi hayli yüksek olan Recep Tayyip Erdoğan. Muhtemelen BAE'nin fiili liderinin Türkiye'nin mevcut hükümetine olan husumetinin en önemli sebeplerinden biri de bu. Unutmayalım ki kişisel rekabetin ve psikolojik faktörlerin devletlerarası sürtüşmelerdeki rolü de göz ardı edilmemelidir. ❏